

ПОНЯТТЯ ВІТЧИЗНИ Й РІДНОГО НАРОДУ В УЯВЛЕННІ Т. ШЕВЧЕНКА

Досліджено вплив визначного українського поета Тараса Шевченка на вибір назви української території та етноніму для місцевої людності. Описано обставини, які вплинули на вибір Т. Шевченком назви свого народу та вітчизни. Досліджено, які терміни для позначення українських земель та народу (і з якою частотою) вживав поет у своїй творчості. Пояснено, чому Т. Шевченко відмовився від альтернативних назв («Русь», «Малоросія», «Гетьманщина» та ін.). Зроблено спробу з'ясувати, чому поет не використовував етнонім «українці» та які альтернативні варіанти вживав у своїй творчості.

Ключові слова: Т. Шевченко, українці, русини, малоросіяни, хохли, Україна, Русь, Малоросія, етнонім.

Культурне пробудження українців великою мірою було стимульоване поетичною творчістю Тараса Шевченка (1814–1861). Однак у творчості поета знаходимо цікаву парадоксальну особливість. Шевченкознавці давно зауважили: Шевченко пише про Україну – але жодного разу не вживає слова «українець» чи «українка»¹.

Актуальність нашого дослідження зумовлена черговим сплеском національного відродження у сучасній Україні внаслідок подій 2013–2014 рр. та зростанням зацікавлення впливом Т. Шевченка на формування національної свідомості українського народу.

Мета нашої роботи – висвітлити й обґрунтувати використання Т. Шевченком у його творчості назв для позначення як власної батьківщини, так і народу, який її населяє.

Намагання пояснити мотиви невикористання поетом назви «українці» при багаторазовому використанні назви «Україна» становить наукову новизну і особистий внесок автора.

Основним джерелом до розкриття цього питання виступає поетична творчість Т. Шевченка із залученням інших видів творчого доробку поета (щоденник, листи тощо). Історіографічну частину роботи складають дослідження В. Бугрима, М. Козловця, Л. Мацько, О. Моці, Є. Наконечного, В. Остапчук та ін.

Хоча слово «Україна» з'являється у писемних джерелах з 1187 р., аналіз контексту статей Іпатіївського літопису, де трапляються ці назви, свідчить, що йшлося про периферійні території Переяславського, Галицького та Волинського князівств. Термін «Україна» означав не власну назву якоїсь певної місцевості, а лише її прикордонний характер.

До початку XVIII ст. даний термін набуває значення конкретного географічного поняття, рівнозначного таким назвам як Волинь, Поділля, Запоріжжя, Червона Русь, Покуття. Але ще й тоді назва «Україна» часто супроводжувалася уточнюючими словами – «Малоросійська», «Козакоруська», «Козацька».

На сторінках козацьких літописів Г. Грабянки і С. Величка переважає назва «Україна» (близько 80 випадків), але вже з'являється й інша — «Мала Росія» або ж «Малоросія» (близько 10 випадків)².

Упродовж процесу обмеження та ліквідації автономії Гетьманщини (друга половина XVII–XVIII ст.) назва «Русь» для позначення території Подніпров'я стала поступово зникати з ужитку. «Щоб відрізнити свою ... територію від москалів, інтелігенція наша ... прийняла для ... території назву «Україна», яка вживається в народних піснях»³.

Проте на межі XVIII–XIX ст. цей процес був далеким від завершення, про що свідчать різні найменування української території: «Малоросія», «Україна», «Русь», «Росія», «Южная Русь». Як зазначає А. Міллер, «територія сучасної України перетворилася в XIX ст. в об'єкт справжньої термінологічної війни»⁴.

На вибір нового національного імені вплинула мовна практика населення Подніпров'я, серед якого назва «Україна» набрала широкого розповсюдження⁵. Переважного поширення термін «Україна» набув тільки у другій половині XIX – на початку XX ст. Заслуга в цьому належала українській інтелігенції – романтикам, які очолили рух за національне відродження.

З початку XIX ст. в Російській імперії з'явилася низка видань з характерними назвами: «Украинский вестник» (1816–1819), «Украинский домовод» (1817), «Украинский Альманах» (1831), «Украинский сборник» (1838, 1841). М. Максимович упорядкував альманахи «Украинец» (1859 і 1864), М. Костомаров опублікував «Українські балади», «Украинские сцены из 1649 года» і написав «Книгу буття українського народу», П. Куліш – віршовану епопею «Україна» (1843). Більшість згаданих видань містили етнографічний матеріал з усіх українських регіонів, що надавало терміну «український» загальнонаціонального значення⁶.

Поети-романтики звертались до героїчного минулого українського народу, протиставляли героїчне минуле трагічній безвольності сучасності. Вони розпочали процес формування міфу України, який був завершений Т. Шевченком.

Шевченкова творчість відіграла вирішальну роль в поширенні етноніму «Україна». Г. Півторак вважає, що, незалежно від свого походження, слово «Україна» позначало Козацьку державу, створену Б. Хмельницьким⁷. Нам видається, що саме тому поет обрав цю назву для позначення своєї землі, адже він, як романтик, опоетизовував минуле і прагнув повернути ті славі часи.

Образ козацької України як об'єкт глибокого ліричного переживання витворювався Т. Шевченком на основі глибокого знання усної народної творчості та історичних і літературних праць, в яких містилася інформація про події XVI–XVIII ст.⁸

«Україна», вжита у віршах Кобзаря, це насамперед – Батьківщина, «край милий, рідна сторона», котрому протиставляється чужина, чужа земля, чужий край. У шевченківській поезії синонімом до слова «Україна» слугує лексема «матір»:

Моя Україно!
За що тебе сплюндровано,
За що, мамо, гинеш?⁹

Г. Грабович доводить, що Шевченкова Україна існує не в історичному часі-континуумі, а у міфологічному (далеке минуле і майбутнє як втілення картини «золотого віку», нещодавнє минуле й сучасність як поле битви парадигматичних опозицій «суспільної структури» та «ідеальної спільності»)¹⁰.

Шевченко допускав використання варіантів «Україна» (з наголосом як на другому, так і на третьому складах), «Вкраїна», «Украина»: «...Не покрийть Україну...» («До Основ'яненка»), «...А ви Україну ховайте...» («Гайдамаки»), «...У нас на Вкраїні...», «...В Україні витають...» («Думи мої, думи мої»). У його поезії знаходимо словосполучення як «в Україні» – «...Недавно, недавно у нас в Україні...» («На вічну пам'ять Котляревському»), так і «на Україні» – «...Що на Україні...» («Думи мої»).

Т. Шевченко був знайомив із популярними тоді працями Д. Бантиша-Каменського «Історія Малої Росії», М. Маркевича «Історія Малоросії», а також з «Історією русів», в яких викладалося минуле України з найдавніших часів до кінця XVIII ст.¹¹. Що цікаво, що усі ці твори популяризували термін «Мала Русь». Анонімний автор «Історії русів» негативно ставився до поняття «Україна», вважаючи його штучним етнонімом, прищепленим поляками¹². Однак усі вони не переконали Тараса прийняти малоросійську (чи просто руську) термінологію.

Хоча, якщо у поезії Т. Шевченка вживалася назва «Україна», то у його російських повістях, «Щоденнику» і частині епістолярного спадку – «Малоросія». Скажімо, у своєму «Щоденнику» від 12.05.1858 р. Т. Шевченко пише: «Проводил Грицька Галагана в Малороссию»¹³. Водночас у Кобзаря з'являється нове почуття Батьківщини, підтвердженням чого є рядок із листа: «А на Україну не поїду, ...там сама Малоросія». Тут Малоросія – негативне поняття, провінційна і неморальна реальність¹⁴.

Жодного разу Т. Шевченко не назвав свою Україну «Руссю» – слово «Русь» без додавання прикметника «Мала» у його писаннях зустрічається лише кілька разів (у сатирі на Хомякова і в письмовому проханні вислати «Записки о Южной Руси» П. Куліша).

Поодиноким Тарас Шевченко використовував і запроваджений з XIX століття царським урядом термін «южнорусский» (південноросійський), наприклад, написавши «Букварь южнорусской»¹⁵.

Поет у своїй творчості використовує також історико-територіальний термін «Гетьманщина»: «Згада козак Гетьманщину, Згада та й заплачуть!», «Була колись гетьманщина». Тут Гетьманщина – це очевидна козацька держава, якої вже не існує, тому за нею плачуть. Тож ототожнювати Шевченкові поняття «Гетьманщина» та «Україна» не слід. Тим більше, що поет не бачить

перспективи у цій назві та державі: «Була колись Гетьманщина, Та вже не вернеться!..» («Тарасова ніч»)¹⁶.

Вважається, що творчість Шевченка остаточно змінила ситуацію на користь вибору назви «Україна», однак це не зовсім так. Справа у тому, що цей процес виявився тривалим і розтягнувся у часі на кілька десятиліть.

Здавалося б, у Т. Шевченка назві країни «Україна» мав би відповідати етнонім «українці». Але це не так.

З XIV–XVII ст. існує велика кількість документів (політичних, юридичних, церковних), що в литовсько-руську і козацьку добу мешканці України йменувалися русинами. Після зміни назви Московського царства на Російську імперію у 1721 р. як альтернатива етноніму «русин» на Лівобережжі певний час служив термін «козак» та його похідні – «нарід козацький», «нарід козако-руський»¹⁷. Існували й інші синоніми назви українського народу: «руси», «савромати», «малоросіяни»¹⁸. Наприкінці XVI ст. у документах, присвячених козацькому повстанню Наливайка, вперше фіксується етнонім «українці».

В авторів XIX ст. до Т. Шевченка (П. Гулак-Артемівський, Є. Гребінка, Г. Квітка-Основ'яненко та ін.) українського народу як такого не було. Для означення народу етнографічної України українцями вживалися назви «земляки», «наші люди», а росіянами – «хохол», «малорос»¹⁹.

У Шевченковім «Кобзарі» назви «українець», «українка» не зустрічаємо. Для означення українців Т. Шевченко вживав слова «козаки», «козацькі діти», «сини козацької України»²⁰: «Подай же руку козакові і серце чистеє подай!», «А над дітьми козацькими поганці панують»..

У «Тарасовій ночі» бачимо такі рядки: «Зажурилась Україна – Така її доля!.. Ніхто її не рятує... Козачество гине». Тут вказано, що в Україні живе «козачество».

Те, що «козак» у Шевченка – це етнонім, свідчать такі рядки: «...Козак ляха знайде...» («Тарасова ніч»), «...що давно діялось, як боролися ляхи з козаками...» («Гайдамаки»). Тут фактично наводяться назви двох народів. Навіть маленьких українців поет називає «козацькими дітьми» («Гайдамаки»), а українок – «козачками» («Слепая»).

Як синонім до етноніму «українці» Т. Шевченко використовував слово «запорожці». Так, у творі «Ой чого ти почорніло, зеленее поле?» сказано: «Круг містечка Берестечка на чотири милі мене славні запорожці своїм трупом вкрили». Тут під запорожцями очевидно маються українці загалом, бо відомо, що там воювало чимало покозаченого селянства.

Вживав Шевченко і чужомовні етнофілізми, як-от «хохли». У поемі «Сон» написано: «Экой хохол! ... Де ты здесь узляся?» «З України». – «Экой чудак!»²¹. Але цей етнофілізм вкладено в уста іншомовних персонажів.

Використовує поет і загальне слово «люде». Але не завжди це виступає назвою народу. Наприклад, у рядках поезії «Ликері»: «Ми не раби Його – ми люде!».

Загалом слово «український» не чуже для поета. Так, у п'ятому томі академічного зібрання творів Т. Шевченка вміщено проспект серії офортів «Живописная Украина», повідомлення про її видання. У тексті оголошення, надрукованому в газеті «Северная пчела» (25.08.1844 р.), зокрема, написано: «Первые четыре картины ... изображают ... приношение ... даров Богдану и украинскому народу». Відомості про видання «Живописная Украина» міг надати тільки сам художник – Т. Шевченко²².

У передмові до нездійсненого видання «Кобзаря» Тарас Шевченко пише: «До вас слово моє, о братія моя українська возлюбленная»²³. У російськомовній поемі «Слепая» поет теж використовує цей прикметник: «...С дубров украинской земли...»

Не знайдемо у творах Тараса Шевченка вислову «українська мова». Замість нього він використовує терміни «украинский язык» («... ворушиться ... думка, щоб перевести на наш прекрасний український язык Слово о полку Игоря»²⁴) або «малороссийский язык». Слово «мова» він використовує, але безвідносно до прикметника «українська»: «І море ревнуло Босфорові мову, а Лиман Дніпрові Тую журбу-мову на хвилі подав».

Варто зауважити, що Т. Шевченко не використовував і русинське ім'я для позначення назви власного народу. Водночас у журналі «Основа», в якому співпрацювали Шевченкові друзі, найменування «русин» та його похідні вживаються неодноразово²⁵. Зокрема, М. Максимович термін «українці» вважав регіональною назвою, а «русини» – загальною²⁶.

Таким чином, ті терміни, якими послуговувалась тодішня українська інтелігенція – «русини», «малоросіяни» й «українці» – Т. Шевченком не були прийняті.

Водночас термін «українці» йому був знайомий. Адже, наприклад, програмний документ Кирило-Мефодіївського товариства, куди входив і Т. Шевченко, – «Книга буття українського народу» – неодноразово згадує про «українців»²⁷.

Невикористання терміну «українці» Т. Шевченком не заважало йому чітко відмежовувати свій народ від росіян.

Для означення російського народу Шевченко вживав етнонім «москалі» та похідні від нього: «Як все москаль позабирає» («Великий льох»), «Москалики, що заздріли, то все очухрали» («Стоїть в селі Суботові...»), «...Буде собі московкою...» («Катерина»). Як бачимо, контекст вживання цього терміну як правило негативний.

Вживав поет і інший етнофолізм щодо росіян – «кацап» і його похідні, які використовував у листуванні: «Ще посилаю вам кацапські вірші своєї роботи» (лист до Г. Ф. Квітки-Основ'яненка, 1840 р.); «спіткали мене прокляті кацапи», «картини... кацапам і не показував» (лист до Г. С. Тарновського, 1843 р.); «Гамалія» ... без мене надрюкований полукацапом», «щоби тямили безглузді кацапи» (лист до О. Бодяньського, 1844 р.)²⁸.

У поемі «Катерина» поет застерігає:

«Кохайтеся, чорнобриві,
Та не з москалями,
Бо москалі – чужі люди...
Москаль ... піде в свою Московщину»²⁹.

Причому москаль тут не просто військовослужбовець, а росіянин, бо він із Московщини. Росіяни для поета не є земляками: «... Московщина, кругом чужі люде...» («До Основ'яненка») ³⁰.

У листуванні Т. Шевченко благав, щоб до нього писали «не по-московському, а то читати не буду», оскільки хотів поспілкуватися «на чужій стороні язиком людським». Промовистими є поетові фрази «Ну, та цур їм, москалям» та «сплюндрували нашу Україну, катової віри, німота з Москалями; – бодай вони переказилися»³¹.

Загалом у Шевченковій поезії згадується чимало народів Росії: «Од молдованина до фіна на всіх язиках все мовчить» («Кавказ»), «Нащо вже лихо за Уралом отим киргизам...» («Сон»). Цікаво, що серед цих народів Т. Шевченко не згадує білорусів. Можливо, він їх ототожнює з «литвою», поляками, росіянами чи навіть українцями. Гадаємо, ця тема потребує окремого ґрунтовнішого висвітлення.

То ж чому ж Шевченко не використовував назву «українці»? Це не значить, що відсутність цього терміну свідчила про брак у нього національної свідомості. Наприклад, Я. Рудницький це пояснює так: «Шевченко систематично уникав назви «українець», ... ця назва ... ще не містила ніякої національно-державної традиції, не нагадувала про історичну спадщину, радше пасувала для означення етнічно-мовної «народности», аніж державнотворчої нації – а Шевченкові йшло саме про цю останню. Адже таких словосполучень, як «українська незалежність» або «українська самостійність», за життя Шевченкового взагалі ще не існувало, а існувала для означення того самого поняття – «козацька воля». І для нас повинно ... важити не те, яких саме мовних виразів ... поет вживав у своїх творах, а те, який ідейний зміст він у них вкладав»³².

На думку В. Балущка, невживання Т. Шевченком назви «українці» слід шукати в обставинах поетового життя та подіях більш віддаленого минулого. Українське Правобережжя, де народився майбутній Кобзар, до 1793 р. входило до складу Речі Посполитої, а місцеве населення звалось «русинами». Т. Шевченко не сприйняв терміну «українці» як єдину самоназву свого народу, оскільки етнонім на 1840-і роки ще не утвердився остаточно, а потім поет опинився в солдатах і був надовго відірваний від України та українського життя. Тому Т. Шевченко надавав перевагу назві «русини»³³.

Попри певну логічність теорії В. Балущка, у творчості поета ми не бачимо, що він називає себе «русином».

Загалом у цьому питанні склався парадокс, коли, популяризувавши назву «Україна», Шевченко не вживав назву «українці». Нам видається, що це пов'язане з тим, що поет творив в епоху романтизму. Як романтик, він не просто оспівував народну назву «Україна», він ідеалізував саме козацьку Україну – як ідеальну країну славного минулого, заселену героями-козаками. Таким чином, Т. Шевченко популяризував і поширив завдяки своєму впливові й авторитетові цю назву. Оскільки ж поняття «козак» стало надбанням минулого і не відображало тогочасної етнічної картини, інтелігенція просто підхопила етнонім «українець» як похідний від землі «Україна». Тож Шевченко опосередковано виявився причетним до утвердження на наших землях цього етноніму.

Тому слід погодитися з М. Грушевським, котрий писав: «Шевченко ... рішив се питання, як мають себе називати його земляки, – люди, котрі говорять українською мовою, держаться ... своєї історії»³⁴.

Таким чином, на момент появи Т. Шевченка на суспільно-політичній сцені України ця територія уже впродовж кількох століть не мала чітко визначеної назви. Початок ХІХ ст. характеризувався набуттям популярності назви «Україна», яку активно поширювали тогочасні українські романтики з Харкова. Фактично Т. Шевченко нічого не вигадував, він лише прийняв назву «Україна», романтизував її і завдяки своїй яскравій творчості популяризував серед широких прошарків населення. При цьому назви «Русь» і «Малоросія», з якими поет був знайомий з історичних праць того часу, ним були відкинуті. Поняття «Гетьманщина» Т. Шевченко використовує, але тільки як козацьку державу минулого. При цьому, попри популярність назви «Україна», свого поширення вона не набула одразу після виходу «Кобзаря», а утвердилася лише у ХХ ст.

Попри визначну роль Шевченка у поширенні назви «Україна», він взагалі не використовував у власній творчості слово «українці». Його найчастіше вживаний варіант – «козак» (як мешканець опоетизованої Української козацької держави). Значно рідше зустрічаються «люде» (як невійськовий прошарок), «запорожці» (в окремих випадках тотожні народу у широкому розумінні), «хохли» (вкладає в уста російськомовних персонажів) «малоросіяни» (згадуються тільки у невіршованому російськомовному доробку). Терміни «русини» й «українці» поет практично ігнорує, хоча відомо, що він був знайомий з ними.

Т. Шевченко не використовував ці назви, тому що опоетизовував Україну, населену козаками. Тож видається очевидним, що для підняття національної свідомості та відновлення гордості за минуле, етнонім «козак» видавався йому кращим відповідником національного імені.

Оскільки ж поняття «козак» стало надбанням минулого і не відображало тогочасної етнічної картини, інтелігенція підхопила як похідну назву від землі «Україна» етнонім «українець». Тож Т. Шевченко опосередковано виявився причетним до утвердження на наших землях цього етноніму.

Загалом варто наголосити, що творчість Шевченка не тільки вплинула на піднесення національної свідомості серед українського народу, а й прищепила йому уявлення про назву своєї землі та нового власного етнічного імені на зміну історичному етноніму «Русь/русини».

¹ Грицак Я. Сто років без Франка. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://gazeta.ua/articles/grycak-jaroslav/_sto-rokiv-bez-franka/701904

² Моця О. П. Етнічні процеси в автохтонному середовищі на етапі ранньомодерної та модерної історії України // Український історичний журнал. – 2010. – № . – С. 43–44.

³ Чикаленко Є. Щоденник (1907–1917) / Передмова та примітки Т. Осташко. – К., 2011. – С. 348.

⁴ Миллер А. И. «Украинский вопрос» в политике властей и русском общественном мнении (вторая половина ХІХ в.). – СПб., 2000. – С. 36.

⁵ Наконечний Є. Украдене ім'я чому русини стали українцями. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://exlibris.org.ua/nakonichniy/index.html>

⁶ Макарчук С. Україна і українці: поява, поширення та утвердження назв // Другий міжнародний конгрес українців. – Львів, 1994. – С. 209.

⁷ Півторак Г. П. Походження українців, росіян, білорусів та їхніх мов. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://litopys.org.ua/pivtorak/pivt.htm>

⁸ Щербак В. О. Образ козацької України у творах Т. Шевченка // Український історичний журнал. – 2014. – № 2. – С. 60–69.

⁹ Остапчук В. Концепт України у творчості Т. Шевченка // Навколо ювілею Тараса Шевченка. Київські полоністичні студії. Збірник наукових праць. Т. ХХVI. – К., 2015. – С. 154–158.

¹⁰ Грабович Г. Поет як міфотворець. Семантика символів у творчості поета [пер. з англ. С. Д. Павличко] // К., – 1998. – 211 с.; Козловець М., Федоренко В. Тарас Шевченко як творець сучасної української нації // Українська полоністика. – Вип. 11. Історико-філософські дослідження. – С. 147–171.

¹¹ Щербак В. О. Вказ. праця. – С. 60–69.

¹² Історія Русів. – К., 1991. – С. 8; Когут З. Коріння ідентичності: студії з ранньомодерної та модерної історії України. – К., – 2004. – С. 72.

¹³ Шевченко Т. Щоденник // Т. Шевченко. Зібрання творів: У 6 т. – К., 2003. – Т.5. – С. 9–187.

¹⁴ Козловець М. Вказ. праця. – С. 147–171.

¹⁵ Півторак Г. П. Вказ. праця.

¹⁶ Бугрим В. Візії державності, соборності, козацтва України у творчості та діяльності Тараса Шевченка // Шевченкознавчі студії. Збірник наукових праць. – Вип. 18. – К., 2014. – С. 57–66.

- ¹⁷ Наконечний Є. Вказ. праця.
- ¹⁸ Моця О. П. Вказ. праця. – С. 44.
- ¹⁹ Козловець М. Вказ. праця. – С. 149.
- ²⁰ Там само. – С. 147–171.
- ²¹ Мацько Л. І. Візія історії України через стилістичну структуру комедії «Сон» Тараса Шевченка // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 8. Філологічні науки (мовознавство і літературознавство). – Вип. 5: зб. наукових праць / За ред. академіка Л. І. Мацько. – К., 2014. – С. 29–37.
- ²² Шевченко Т. Зібрання творів: У 6 т. – К., 2003. – Т. 5. – 496 с. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://litopys.org.ua/shevchenko/shev506.htm>
- ²³ Передмова до нездійсненого видання «Кобзаря». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://litopys.org.ua/shevchenko/shev507.htm>
- ²⁴ Листування Тараса Шевченка / За ред. Сергія Єфремова // Репринтне видання. – Черкаси, 2013. – 1056 с.
- ²⁵ Наконечний Є. Вказ. праця; Галушко К. Що означало назва «Україна» протягом століть? – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://likbez.org.ua/ua/chto-oznachalo-nazvanie-ukraina-na-protyazhenii-stoletiy.html>
- ²⁶ Балушок Б. Ким вважав себе Тарас Шевченко? – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://dt.ua/HISTORY/kim-vvazhav-sebe-taras-shevchenko-270975_.html
- ²⁷ Костомаров М. Закон Божий (Книга Буття українського народу). – К., 1991. – С. 25, 28.
- ²⁸ Листи Тараса Шевченка. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.t-shevchenko.name/uk/Corresp.html>
- ²⁹ Козловець М. Вказ. праця. – С. 147–171.
- ³⁰ Лозинський А. Тарас Шевченко та москалі. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrpohiad.org/komentari/taras-shevchenko-ta-moskali.html>
- ³¹ Шевченко неполіткоректний: москалі, німота і «полукацапи». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.istpravda.com.ua/articles/2011/03/9/30370/>
- ³² Наконечний Є. Вказ. праця.
- ³³ Балушок Б. Вказ. праця.
- ³⁴ Моця О. П. Вказ. праця. – С. 50; Грушевський М. Хто такі українці і чого вони хочуть. – К., 1991. – С. 31, 111–112.

В статтє исследовано влияние выдающегося украинского поэта Тараса Шевченко на выбор названия украинской территории и этнонима для местного населения. Описаны обстоятельства, которые повлияли на выбор Т. Шевченко названия своего народа и отечества. Доказано, какие сроки для обозначения украинских земель и народа (и с какой частотой) употреблял поэт в своем творчестве. Объяснено, почему Т. Шевченко отказался от альтернативных названий («Русь», «Малороссия», «Гетманщина» и др.). Сделана попытка выяснить, почему поэт не использовал этноним «украинцы» и альтернативные варианты употреблял в своем творчестве.

Ключевые слова: Т. Шевченко, украинцы, русины, малороссияне, хохлы, Украина, Русь, Малороссия, этноним.

At the time of T. Shevchenko's appearance on the political scene of Ukraine, this territory for several centuries didn't have a clearly defined name. The beginning of the nineteenth century was characterized by the popularity of the name «Ukraine», which was actively distributed by Ukrainian romantics from Kharkiv. In fact, T. Shevchenko didn't invent anything, he only accepted the name «Ukraine», romanticized it and, thanks to its brilliant creativity, popularized among the local population. The names «Rus'» and «Little Russia», with which the poet was acquainted thanks to the historical works of that time, were rejected. T. Shevchenko also used the concept «Hetmanshchyna», but only as a name of a former Cossack state. At the same time, despite the popularity of the name «Ukraine», it didn't acquire its distribution right after the release of «Kobzar», but it was finally established only in the twentieth century.

Despite the prominent role of Shevchenko in spreading the name «Ukraine», he didn't use the word «the Ukrainians» in his own work. His most commonly used variant – «the Cossack» (as a resident of the poetized Ukrainian Cossack state). «People» (as a non-military population), «Zaporozhtsi» (in

some cases identical to the people in the broad sense), «Khokhly» (invests in the mouth of Russian-speaking characters), «Little Russians» (mentioned only in the Russian-language works) are much less common. The terms «Rusyns» and «Ukrainians» practically ignored by the poet, although it is known that he was acquainted with them.

T. Shevchenko did not use these names, because he poetized Ukraine, inhabited by the Cossacks. Therefore, it seems obvious that in order to raise national consciousness and restore pride and glory of the past, the ethnonym «Cossack» appeared to him the best variant for the national name.

Since the notion of «Cossack» was the heritage of the past and did not reflect the contemporary ethnic picture, an intellectuals picked up ethnonym «Ukrainian» as a derivative name from the land «Ukraine». So T. Shevchenko indirectly appeared to be involved in the establishment of this ethnonym on our lands.

In general, it should be emphasized that Shevchenko's work not only influenced the rise of national consciousness among the Ukrainian people, but also instilled them an idea of the name of his land and his new own ethnic name to replace the historical ethnonym «Rus' / Rusyns».

Keywords: Taras Shevchenko, the Ukrainians, the Rusyns, the Little Russians, the «Khokhly», Ukraine, Rus', Little Russia, ethnonym.